

کوچه پس کوچه های رُمان

(نقد جامعه شناختی رمان های معاصر)

سید محمد آرتا

سرشناسه:	آرتا، سیدمحمد، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام: پدیدآور:	کوچه پس کوچه های رمان (نقد جامعه شناسختی رمان های معاصر) / سیدمحمد آرتا.
مشخصات نشر:	کرمانشاه: سید محمد آرتا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۲۵۵ ص، ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰۰۰۴-۸۴۴۶-۰
و بیت فهرست نویسی:	فیبا
بیت:	کتاب حاضر نقدی بر کتاب های «سال های ابری» نوشته علی اشرف درویشیان و «شادکامان دره قره سو» نوشته علی محمد افغانی است.
نقشه:	کتابنامه، ص. ۲۴۷-۲۵۵.
موضوع:	درویشیان، علی اشرف، ۱۳۲۰ - . سال های ابری -- نقد و تفسیر
موضوع:	افغانی، علی محمد، ۱۳۰۴ - . شادکامان دره قره سو -- نقد و تفسیر
موضوع:	ایران -- استان های فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع:	Persian fiction -- 20th century -- History and criticism
موضوع:	ایران -- استان های فارسی -- جنبه های اجتماعی
موضوع:	Persian fiction -- Social aspects
شناسه افزوده:	درویشیان، علی اشرف، ۱۳۲۰ - . سال های ابری
شناسه افزوده:	افغانی، علی محمد، ۱۳۰۴ - . شادکامان دره قره سو
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ ک۹۱۴/۳۸۶۹
رده بندی دیویی:	۶۲۰۹/۳۸۶
شماره کتابشناسی ملی:	۴۸۴۸۸۹۲

- نام کتاب: کوچه پس کوچه های رمان
- نویسنده: سید محمد آرتا
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷
- شمارگان: ۳۰۰ جلد
- قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال
- تعداد صفحه: ۲۵۵ ص
- شماره شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۴-۸۴۴۶-۰

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۲۱	فصل اول: اصطلاحات و مبانی نظری پژوهش
۲۲	آگاهی طبقاتی
۲۳	چهار مصداق طبقاتی
۲۴	طبقه‌داران و آگاهی طبقاتی
۲۶	بورژوازی / طبقه سرمایه‌دار
۲۸	پرولتاریا / طبقه کارگر
۲۹	ساخت اجتماعی
۳۰	ویژگی‌های ساخت اجتماعی
۳۲	طبقه اجتماعی / طبقه
۳۲	شاخص‌های تعیین طبقه اجتماعی
۳۳	تضاد طبقاتی
۳۵	اصول نظری حاکم بر تضاد طبقاتی
۱۷	تحرک اجتماعی ساختاری
۳۸	انواع تحرک اجتماعی
۳۸	عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی ساختاری
۳۹	توده

۴۰		مشخصه‌های توده
۴۱		مدرنیته و مدرنیسم
۴۲		ویژگی‌های اصلی مدرنیته
۴۴		نسی‌وارگی

۴۷		فصل ده: نقد جامعه‌شناختی رمان سال‌های ابری
۴۸		خلاصه، رمان سال‌های ابری
۵۳		تحلیل جامعه‌شناختی رمان سال‌های ابری
۵۳		ساختار فرهنگی
۵۸		اشعار عامیانه
۶۲		ضرب‌المثل‌ها
۶۹		زبان و اصطلاحات محلی
۷۳		باورهای عامیانه و خرافی
۱۰۹		آداب و رسوم
۱۱۳		اعتقادات مذهبی
۱۱۶		وضعیت سینما و رسانه‌های جمعی
۱۲۰		روزنامه‌ها و مجلات
۱۲۴		ساختار آموزشی و وضعیت سواد
۱۲۹		تحلیل ساختار اقتصادی رمان
۱۲۹		بیکاری، فقر و محرومیت
۱۳۳		شکاف طبقاتی
۱۳۷		آگاهی طبقاتی

۱۴۰.....	شی‌وارگی.....
۱۴۴.....	ساختار بهداشت و درمان.....
۱۵۰.....	تحلیل ساختار سیاسی رمان سال‌های ابری.....
۱۵۷.....	حضور و مداخله انگلیس در امور داخلی ایران.....
۱۶۱.....	از به قدرت رسیدن مصدق تا کودتای ۲۸ مرداد.....
۱۶۹.....	ظلم خان‌ها به رعیت.....
۱۷۴.....	شکست رخدانیان سیاسی.....
۱۷۹.....	سنت و تجدد.....
۱۸۵.....	ساختار خانواده.....

۱۹۳.....	فصل سوم: تحلیل جامعه‌شناختی رمان شادکامان دره قره‌سو.....
۱۹۴.....	خلاصه رمان.....
۱۹۷.....	جامعه‌شناسی فرهنگی.....
۱۹۹.....	ضرب‌المثل‌ها.....
۲۰۳.....	کنایه.....
۲۰۵.....	اشعار عامیانه.....
۲۰۶.....	واژه‌ها و اصطلاحات کُردی.....
۲۰۷.....	باورهای عامیانه.....
۲۱۳.....	عقاید مذهبی.....
۲۱۴.....	آداب و رسوم.....
۲۱۶.....	جامعه‌شناسی اقتصادی.....
۲۲۱.....	شکاف طبقاتی.....

- آگاهی طبقاتی ۲۲۶
- هجرت به تهران و شهرهای بزرگ برای یافتن کار ۲۲۸
- کمبود نان ۲۲۹
- شیوع بیماری تیفوس ۲۳۱
- جامعه‌شناسی سیاسی ۲۳۴
- سازش مطبوعات ۲۳۶
- وضعیت زنان در جامعه ۲۴۱
- منابع ۲۴۷

پیشگفتار

کتاب حاضر نتیجه تأملات و علاقه شخصی نگارنده به مطالعات میان‌رشته‌ای و مباحث فامتنی است. در تمام سال‌هایی که در رشته ادبیات تحصیل کردم و در این عرصه قدم و قلم زده‌ام، شیفته دانش‌های بینارشته‌ای مانند انسان‌شناسی ادبیات، زبان‌شناسی ادبیات و از همه بیشتر، دانش جدید جامعه‌شناسی ادبیات بوده‌ام. جذابیت این‌گونه روش‌ها برای من، انگیزه و دلیلی شد تا از میان دانش‌های بینارشته‌ای موضوع کتاب حاضر را به نام جامعه‌شناسی رمان اختصاص دهم. از میان گونه‌های مختلف ادبی، رمان را جهت مطالعه جامعه‌شناختی انتخاب کردم؛ به این دلیل که رمان هم‌سایه و رمان‌خوانی در دوران معاصر در بین اقشار مختلف جامعه ما در حال گسترش روزافزون است؛ تا آن‌جاکه می‌توان از عصر رمان در ایران سخن گفت. از آن‌جاکه جنبه‌های اجتماعی در رمان‌های معاصر بسیار غنی است و پیوند تنگاتنگی با تاریخ معاصر ایران دارد، می‌تواند پاسخ‌گوی بسیاری از ابهامات تاریخی و جامعه‌شناسانه‌ای باشد که مؤرخان بنا به دلایل مختلف از آن غافل بوده‌اند. به دیگر سخن، رمان، بازتاب آن دسته از

خواسته‌ها، آرمان‌ها و تمایلات جمعی است که به دلیل نبود شرایط مساعد و ایجاد فضای خفقان و بسته توسط حکومت‌های استبدادی و فقدان فرصت‌های سیاسی، همچنین به دلیل تسلط ارکان قدرت و حکومت بر ارکان فرهنگی و هنری، امکان ظهور و بروز در عرصه عمومی جامعه را نداشته و سرکوب می‌شوند. به همین دلیل، می‌توان رخدادهای تاریخی و اجتماعی‌ای را که مورخان به دلیل فقدان شرایط مساعد سیاسی و نبود آزادی بیان و قلم از طرح آن در کتاب‌های تاریخی خود شرم پوشیده‌اند، در رمان‌های اجتماعی که در بستر واقع‌گرایی خفیه سده‌اند جست‌وجو کرد. از این رو، مطالعه رمان در شناخت بهتر ناخودآگاه جمعی جامعه، روشی کاربردی و مؤثر تلقی می‌شود. نکته اساسی این است که رابطۀ رمان فارسی و جامعه، عموماً رابطه‌ای مستقیم و بی‌واسطه است. بدین معنی که نویسنده در تلاش است تا مسئله‌ای اجتماعی را در رمانش مطرح کند و به انتقال عقاید خود در رمان بپردازد. این مقوله نشان دهنده بینش عمیق اجتماعی و برون‌گرایانه نویسندگان و تمرکز رمان‌نویسان بر مضمین اصلی زندگی اجتماعی و توجه ژرف آنان به نهادها و ساختارهای جامعه است.

برای شناخت و درک بهتر و عمیق‌تر ساختارها و نهادهای اجتماعی در یک منطقه جغرافیایی، مطالعه آثار فرهنگی از جمله رمان، جست‌وجو در موارد بسیاری مفیدتر از رجوع به تاریخ رسمی آن منطقه تلقی می‌شود؛ زیرا نویسنده، وقایع جامعه را به شکلی درونی‌شده روایت می‌کند و از ورای جهان تخیلی‌ای که روایت می‌کند، می‌توان تصویر حقیقی اوضاع اجتماعی آن حوزه جغرافیایی را بازشناخت. از آن‌جاکه نگارنده، خود در

منطقه غرب ایران و در شهر کرمانشاه متولد شده و رشد و نمو یافته است و به طبع با ساختار جامعه این منطقه جغرافیایی کاملاً آشناست؛ لذا آمادگی و قابلیت بیشتری جهت تحلیل جامعه‌شناختی آثار نویسندگان این خطه از کشور را دارد؛ به همین دلیل، برای این پژوهش از میان آثار معاصر، رمان *سال‌های ابری* از علی‌اشرف درویشیان و رمان *شادکامان، دره قره‌سو* از علی‌محمد افغانی و را به‌گزین کرده است تا از رهبر مطالعه جامعه‌شناختی آثار یادشده، به ترسیم و تجسم زندگی اجتماعی در این شهرستان‌های ایران نیز دست یازد.

در این کتاب سه فصل به مرور مختصر فصل‌های سه‌گانه این رساله پرداخته‌ایم. هدف از این مرور این است که خواننده پیش‌تر از خواندن فصل‌های مختلف، سوپریس کلی از ساختار و مجموعه این پژوهش داشته باشد و خوانش وی سهولت و آگاهانه‌تر شود. به علاوه، ذکر مختصر محتوای بخش‌های مختلف نوشتار حاضر باعث می‌شود تا ربط فصل‌های مختلف با یکدیگر آشکار شود و در این باعات متقابلی میان آن‌ها برقرار گردد.

در فصل اول این کتاب به معرفی و توضیح اصطلاحات و مبانی نظری تحقیق پرداخته‌ام. از آن‌جا که در تحلیل‌های خود ناگزیر از اصطلاحات تخصصی جامعه‌شناسی بهره برده‌ام و فرساینده این نهاده‌ام که ممکن است خواننده کتاب با این‌گونه واژه‌های تخصصی بیگانه باشد؛ لذا لازم دانستم که در این فصل به تعریف و شرح این اصطلاحات بپردازم تا ذهن خواننده متن را برای ورود به بحث اصلی آماده‌تر سازم.

فصل دوم که بخش عمده کتاب حاضر به شمار می‌رود، به نقد جامعه‌شناختی رمان *سال‌های ابری* اختصاص یافته است. در این فصل ابتدا خلاصه‌ای از رمان نام‌برده را ارائه کرده‌ام، سپس به بررسی ساختار و محتوای جامعه‌شناختی آن مبادرت ورزیده‌ام.

در فصل سوم که فصل فرجامین کتاب است، به نقد جامعه‌شناختی رمان *شادکامان دره قره‌سو* پرداخته‌ام. در این بخش نیز نگارنده تلاش کرده است تا ساختارهای اجتماعی معنادار را شناسایی کند و میان آن‌ها و ساختار رمان پیوند و ربطی درک‌پذیر کشف و معرفی کند. در تحلیل هر دو رمان، ابتدا سعی شده است به رویدادهای برجسته تاریخ معاصر پرداخته شود و سپس با رباب آن رویداد و چگونگی تبدیل واقعیت به جهان متن تحلیل و بررسی گردد. از این طریق، در ذهن خواننده ربطی منطقی میان واقعیت و رمان سس می‌گردد.

ناگفته پیداست که اثر برجسته و خلاقه ادبی، چنان عمق و ژرفایی دارد که حتی افراد صاحب‌نظر نیز که در آن تأمل و تعمق داشته‌اند، نمی‌توانند به راحتی درباره همه جنبه‌های آن اظهارنظر کنند و مواضع اصلی نویسنده را با جزم و قطعیت بیان دارند. رسد به نگارنده که با کمیت لنگان خویش هنوز در خم کوچه اول ماده است و تنها به دلیل علاقه به موضوع جامعه‌شناسی رمان، از خود بی‌نیایی نشان داده و به این عرصه وسیع گام نهاده است. نگارنده امیدوار است که با انجام این پژوهش، در مسیر تازه‌کردن فضای تحقیقات و پژوهش‌های دانشگاهی، افق جدیدی را پیش روی پژوهشگران قرار دهد و دانشجویان و محققان ادبیات را که یکنواختی موضوعات تحقیق

پیشگفتار ۱۱

در این رشته برایشان ملال آور شده است، به گشت و گذار در فضاهای
جدید پژوهشی دعوت کند.

سید محمد آرتا

مردادماه ۱۳۹۶

www.ketab.ir